

Władysław A. Nowak i Tadeusz Ziętara

Problematyka wycieczek geograficznych po Bułgarii

W związku z ułatwieniami wprowadzanymi przez władzę państwowe w bardzo szybkim tempie rozwija się zagraniczny ruch turystyczny. Oprócz grup zorganizowanych przez Orbis, PTTK i inne instytucje tego typu również coraz liczniej wyjeżdżają grupy młodzieży szkolnej powyżej lat 16 z liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych. Wycieczki te organizuje biuro „Juventur”. Miejsca na udział w wycieczce odnośnie kuratora przyznają młodzieży tych szkół, które wyróżniają się pracą samorządu szkolnego, koła krajoznawczego itp.

Spośród odwiedzanych krajów bodaj największą popularnością cieszy się Bułgaria. Turystykę dla gości zagranicznych w tym kraju organizuje biuro „Bałkanturystu”. Proponowany przez gospodarzy program jest ułożony z myślą o daniu turyście maksimum wolnego czasu na odpoczynek. W związku z powyższym pobyt turysty ogranicza się najczęściej do dwóch, trzech miejscowości, często nawet od siebie odległych, np. Sofia, Primorsko, Warna, a przejazdy odbywają się z reguły nocą.

Programy te nie są zbyt racjonalne, ponieważ nie pokazują młodzieży rzeczywistego obrazu kraju. Wypoczynek, zwłaszcza młodzieży, to nie tylko leżakowanie, gry i zabawy, często utrudniające utrzymanie dyscypliny, zwłaszcza w grupach koedukacyjnych, ale przede wszystkim wypoczynek intensywny poprzez wycieczki o charakterze poznawczym. Dostyc kosztowna impreza nie daje pełnej satysfakcji prawdziwemu geografowi-turyście, a nawet przynosi niekiedy rozczarowanie zmarnowaną szansą poznania w kraju tego, co jest oglądnięcia godne.

Na podstawie doświadczeń zdobytych podczas wyjazdów z grupami młodzieżowymi podajemy na przykładach, jak można w ramach tych samych kosztów, tego samego czasu oraz trasy rozszerzyć problematykę krajoznawczą kosztem czasu nie zorganizowanego przez gospodarzy. Stąd bardzo ważne są zabiegi kierownika grupy, jeszcze w kraju, o odpowiedni dobór pociągów dowożących do kraju przeznaczenia i z powrotem oraz dobranie odpowiednich przejazdów wewnętrznych, aby wykorzystać maksymalnie obserwacje z okien wagonu. Po wcześniejszym przygotowaniu trasy można odnieść z takiego przejazdu ogromne korzyści. Tak na przykład nie jest właściwy dwukrotny przejazd tą samą trasą, lecz wyjazd przez Lwów, a powrót przez Bukareszt i Budapeszt.

Na trasach tych można bowiem wiele poznać: wyżynny krajobraz Podola, Wyżyny Mołdawskiej i Siedmiogrodzkiej, obserwując podobieństwa i różnice między nimi, rolniczy krajobraz Niziny Wołoskiej i Panońskiej, zagłębienie nafto-

Fot. 1 Dolina przełomowa Iskryu. Na zboczach doliny widoczne listwy denudacyjne

Fot. 2 Meczet w Samokowie, który leży na północ od masywu Riły w rozległej Kotlinie Samokowskiej.

we Ploesti, liczne przełomy rzeczne o różnych genezach oraz wysokie przełęcze górskie, np. Predeal. Możliwe jest nawet krótkie zatrzymanie się w jednej ze stolic państw tranzytowych, a więc w Bukareszcie lub Budapeszcie.

Wycieczki mają charakter dwojaki. Albo główny akcent (najczęstszy) jest położony na wybrzeże czarnomorskie, z dwudniowym pobytem w stolicy, albo też grupa kierowana jest w góry, z dwu lub trzydniowym pobytem nad morzem. Niezależnie od podanych wyżej wariantów grupa odbywa dalekie przejazdy pewnymi utartymi trasami. Bezwzględnie ważne jest, aby przejazdy te odbywać w dzień, nawet wówczas, gdyby miało się to odbyć kosztem skrócenia pobytu w którejsz z miejscowości.

Poniżej podajemy główną problematykę, możliwą do obserwowania wzdłuż tras przejazdów na trasie Ruse, Plewen, Sofia.

Wykorzystując przesiadanie z pociągu na pociąg, w ciągu 3—6 godzin można poznać miasto Ruse. Nadaje się do tego punkt widokowy z krawędzi terasy oraz spacer po mieście główną ulicą, prowadzącą od dworca kolejowego do centrum miasta. Należy zwrócić uwagę na rolę miasta jako portu naddunajskiego, rozwijający się przemysł oraz nowe budownictwo mieszkaniowe.

Z okien wagonu, od Ruse do Czerwen Briagu, obserwujemy krajobraz Płyty Północno-Bułgarskiej. Zbudowana jest ona z prawie poziomo ułożonych warstw skalnych, głęboko rozciętych dolinami o charakterze jarów.

Od Czerwen Briagu kolej prowadzi w górę doliny Iskyru, aż do Kotliny Sofijskiej. Odcinek ten jest przełomem przez Starą Płaninę. Ów przełom należy do najpiękniejszych zakątków Europy. Długość doliny przełomowej wynosi około 150 km. Różnica wysokości dna doliny przed przełomem i po przełomie — ponad 400 m. Daje to średni spadek 2,7 m/km. Wybudowanie tu drogi i pod koniec XIX w. kolei żelaznej było nie lada wyczynem technicznym. Pociąg wije się wzdłuż krętej osi doliny, ścinając meandry licznymi tunelami, to znów przerzuca się przez mosty z jednego brzegu na drugi. W dolnym odcinku przełomu, powyżej Czerwen Briagu, dno doliny jest jeszcze dosyć szerokie, ale zbudowane z wapieni zbocza opadają miejscami pionowo w dno doliny, tworząc osobliwe formy skalne.

Najpiękniejsza część przełomu zaczyna się od miejscowości Elisejna. Im dalej pociąg wjeżdża w przełom, tym dno doliny jest węższe, a urwiste zbocza opadają około 300 m w dno doliny. Ponieważ mezozoiczne wapienie i piaskowce leżą lekko faliście lub poziomo, po rozcięciu ich przez wody Iskyru odporniejsze ławice zaznaczyły się w postaci listew i teras denudacyjnych. Wyglądają one bardzo malowniczo, ponieważ skały są różnobarwne, od czerwonej poprzez brązowe, popielate do białych.

Dolina Iskyru jest kręta i głęboko wcięta, a bieg rzeki jest starszy od wypiętrzenia się górotworu na jej drodze. Mamy tu więc przełom antecedentny. W pewnym okresie wypiętrzanie Starej Płaniny było tak intensywne, że na krótki okres zabarykadowało dopływ wód Iskyru. W Kotlinie Sofijskiej powstało wówczas jezioro, o czym świadczą zachowane do dziś jego osady powyżej przełomu.

U wylotu dolin bocznych, na stożkach napływowych znajdują się osady i miasteczka. W Elisejna na przykład w oparciu o miejscowe złoża miedzi zbudowano zakłady metalurgiczne. Od miejscowości Cerowo dolina przełomowa wcięta jest w trzon krystaliczny (łupki metamorficzne i sjenity). Zbocza na tym odcinku są mniej strome, a dno jest szersze.

Po Sofii przewodnicy oprowadzają grupy. Pokazywane przez nich obiekty i udzielane informacje są zazwyczaj wystarczające. Wolny czas w Sofii wykorzystać można urządzając sobie wycieczkę na Witoszę. Potrzebne jest na ten cel minimum 3 godziny. Mieści się w tym już wyjazd autobusem komunikacji miejskiej pod hotel Kopytoto.

Masyw Witoszy jest zrębem zbudowanym ze starych skał metamorficznych oraz wulkanicznych, wypiętrzonych w orogenezie alpejskiej. Na uwagę zasługują rozległe, trzeciorzędowe powierzchnie zrównania i strukturalne załomy na stokach. Spod hotelu roztacza się wspaniały widok na Sofię, która leży w rozległej, zapadliskowej kotlinie, zasłanej utworami wód płynących i jezior. Jej dno nachylone jest w kierunku północnym, ku widocznej na horyzoncie Starej Płaninie. Z punktu tego można omówić funkcje poszczególnych dzielnic Sofii. To osobliwe położenie stolicy u stóp gór daje możliwość jej mieszkańcom przenieść się w ciągu zaledwie kilkunastu minut w doskonale zagospodarowany, rozległy, rekreacyjny teren górski.

Z Sofii nad morze Bułgarzy przewożą turystów dwoma trasami: Sofia—Warna przez Plewen, Górna Orjachowicę lub Sofia—Burgas przez Płowdiw. Ciekawsza jest trasa pierwsza. Prowadzi ona przez przełom Iskyru i Płyte Północnobułgarską, opisaną już porzednio. Można ją wybrać w przypadku nocnego przejazdu z Ruse do Sofii. W przeciwnym razie lepiej jest kierować się nad morze przez Płowdiw. Po drodze można obserwować kotliny zachodniej Bułgarii, podobne do Kotliny Sofijskiej, oraz rozległą Nizinę Tracką, zajęta pod uprawy rolne, przez ogrodnictwo i warzywnictwo.

Trzecia, równoleżnikowa linia kolejowa, łącząca Sofię z wybrzeżem, biegnie kotlinami subbałkańskimi, pomiędzy Starą Płaniną a Średnią Górą. Jest ona także bardzo ciekawa, ponieważ prowadzi między innymi przez plantacje róż. Bułgarzy jednak nie kierują tą linią wycieczek zagranicznych, ponieważ nie ma tutaj bezpośrednich połączeń dalekobieżnych.

Powrót do kraju prowadzi najczęściej z Warny przez Ruse. Jest to odcinek trasy prowadzącej przez Łudogorie, z wyraźnymi progami o charakterze kuest i teras strukturalnych. Można tu obserwować silnie zaawansowane rozcięcie wyżyny, które doprowadziło do powstania urzekająco malowniczych form w postaci izolowanych gór o charakterze świadków. Jest to obszar zamieszkiwany przez mniejszość narodową — Turków. Krajobrazowe walory regionu podnoszą jeszcze wieże meczetów.

Z grup górskich najbardziej odpowiednia dla młodzieży jest Riła, ze względu na dobre zagospodarowanie, tj. wystarczającą ilość schronisk, dobre utrzymanie niedługich stosunkowo szlaków, bezpiecznych dla grupowych przejść, a bardzo ciekawych krajobrazowo. Masyw Riła jest zbudowany głównie ze starych skał granitowych i metamorficznych, wypiętrzony i odmłodzony w czasie orogenezy alpejskiej. Znajduje się tu najwyższe wzniesienie Półwyspu Bałkańskiego Musała (2925 m n.p.m.). Ten potężny masyw górski był wypiętrzony kopulasto, stąd rzeki rozcięły go promieniście, a układ grzbietowy tworzy typowy rozróg. Rzeki spływają tu zarówno na północ, do Dunaju (Iskyr z dopływami), na wschód (Marica), na południe do Mesty i na zachód do Strumy. Górne odcinki dolin mają rzeźbę polodowcową z licznymi, piętrowo ułożonymi karami, zajętymi przez malownicze jeziora, wyraziste żłoby polodowcowe i zawieszane nad nimi doliny boczne. Odcinki dolne są głęboko wcięte i mają najczęściej charakter wciósów. U wylotu znajdują się rozległe stożki napływowe, wypełniające dna kotlin zapadliskowych, otaczających Riłę. W licznych miejscowościach

Fot. 3 Szczyt Musała (2925 m n.p.m.). Na prawo szczyt Dymitrowa podcięty przez rozległy kar.

Fot. 4 Wyrownana wierzchowina masywu Riły przemodelowana przez liczne kary. Na dalszym planie góry Pirin

Fot. 5 Powierzchnia zrównania w Rile od strony południowej podcięta przez kary.

Fot. 6 Urozmaicona rzeźba Łudogoria. Na pierwszym planie góra świadek.

znajdują się ułożone piętrowo, wspaniale zachowane powierzchnie zrównania, kontrastujące z przepaścistymi formami glacialnymi.

Najodpowiedniejszą trasą po zwiedzeniu Sofii jest przejazd autobusem do Borowca, wzdłuż górnego Iskyru. Jest to odcinek rzeki doskonale zagospodarowany zbiornikami wodnymi. Zapory zbudowane są w malowniczych przełomach. Dalej prowadzi trasa piesza z Borowca do schroniska Musała na szczyt Musała, do schronisk: Grynczar i Rybie Jeziora, do Rilskiego Monastyru. Ten ostatni jest istną perłą architektury bułgarskiej, ściągającą co roku liczne rzesze turystów z całej Europy. Obiekt, reklamowany we wszystkich niemal prospektach, jest rzeczywiście godny poznania.

Sz szczególnie licznie odwiedzane przez turystów polskich jest czarnomorskie wybrzeże Bułgarii. Długość linii brzegowej wynosi około 378 km i występują tam różne typy wybrzeży. Wybrzeże Dobrudży jest przeważnie klifowe i osuwiskowe. Między Balczikiem a przylądkiem Kaliakra klify osiągają duże wysokości i tworzą niezmiernie malownicze wybrzeże. Na północ od Kaliakry, między klifowymi odcinkami wybrzeża, leżą nadbrzeżne jeziora, odcięte od morza piaszczystymi mierzejami.

Dochodząca do Czarnego Morza Płyta Północnobułgarska tworzy również strome, klifowe wybrzeże. Częściowo odcięta, głęboka Zatoka Warnieńska zamieniona została częściowo w limanowe Jezioro Warnieńskie. W zatoce tej znajdują się główny port Bułgarii — Warna. Niedaleko od Warny znajdują się osobliwe formy skalne, zwane Skamieniałym Lasem. Ich geneza jest ciekawa. Na warstwach luźnych piasków spoczywała kiedyś warstwa krasowiejących wapieni. Nacieki wapienne scementowały piasek wzdłuż linii spływu wód z powierzchni wapienia. Po zniszczeniu pokrywy wapiennej i wywianiu luźnego piasku pozostały kolumny scementowanego kalcytem piaskowca, przypominające pnie drzew. Nie mają one jednak żadnego związku z pozostałościami organicznymi.

W pobliżu Warny znajduje się również mogiła Władysława Warnieńczyka.

Środkowa część wybrzeża, gdzie Stara Płanina schodzi do Morza Czarnego, jest również bardzo malownicza. Tu także przeważają klify, a wybrzeże płaskie występują tylko przy ujściu rzek. Bardziej na południe, silnie rozwinięte wybrzeże ma charakter ingresyjny. Pracą morza postąpiła tu dość daleko. Wiele dawniejszych zatok zostało odciętych mierzejami i zamienionych w jeziora limanowe. Drobne wysepki zamieniły się w przyrostkowe półwyspy, np. Nesebyr.

W ostatnich latach na wybrzeżu bułgarskim powstały liczne ośrodki kąpieliskowo-wypoczynkowe, jak na przykład pięknie położone i znakomicie zaprojektowane architektonicznie Złote Piaski w pobliżu Warny, Słoneczny Brzeg koło Nesebyru oraz uzdrowisko Družba i Primorsko. Charakterystyki tych miejscowości nie podajemy, ponieważ opis ich znajduje się w licznych prospektach ilustrowanych kolorowymi zdjęciami.

W wypadku trasy górskiej pobyt nad morzem jest ograniczony do dwóch, względnie trzech dni w Warnie i przeznaczony wyłącznie na plażowanie. Po uprzednim zgłoszeniu w biurze „Bałkanturysta”, czas ten można wykorzystać urządzając wycieczki autokarowe. Koszty wypożyczenia autokaru są niewielkie i można je pokryć z pieniędzy przeznaczonych na drobne wydatki.

Z Warny proponujemy dwie trasy wycieczek. Pierwsza — południowa — do Skamieniałego Lasu, na mogiłę Warnieńczyka, potem do klasztoru Aładza, wyku-

Fot. 7 Kamienny Las koło Warny.

Fot. 8 Fragment klifowego wybrzeża na półwyspie Nesebyr.

Orograficzny schemat masywu Rila

tego w ścianach starego klifu, a na zakończenie do Balcziku, gdzie można obserwować malowniczy, żywy klif, modelowany przez olbrzymie osuwiska, schodzące do samego morza. W drodze powrotnej należy zatrzymać się i zwiedzić ośrodki kąpieliskowo-wypoczynkowe (Złote Piaski i Drużba). Drugą — całodzienną wycieczką — można odbyć autobusem wzdłuż wybrzeży Morza Czarnego aż do Nesebyru. Po drodze przecinamy wschodnią część Starej Płaniny, zbudowanej z utworów fliszowych, oraz obserwujemy liczne formy wybrzeży wyżej opisanych. Wzdłuż drogi, zwłaszcza na stokach eksponowanych na południe, znajdują się olbrzymie winnice. Po zwiedzeniu miasta-muzeum, Nesebyru, można zatrzymać się w kąpielisku Słoneczny Brzeg, korzystając także z kąpeli w Morzu Czarnym.

Władysław A. Nowak, Tadeusz Ziętara

GEOGRAPHIC EXCURSIONS TO BULGARIA

Summary

The article is founded upon experience derived from the authors' stays with youth groups in Bulgaria: on the example of several routes they have been able to prove how within the same expense, the same time and following the same route it was possible to extend the land-exploring problems during hours which had not been organized or provided for by Bulgarians responsible for the organization of the excursions.

Владыслав А. Новак и Тадеуш Зентара

ПРОБЛЕМАТИКА ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ЭКСКУРСИЙ ПО БОЛГАРИИ

Резюме

Опираясь на наблюдения во время путешествий с группами молодежи по разным районам Болгарии, авторы показывают, как можно расширить краеведческую проблематику без лишних денежных расходов и без добавочной затраты времени, т. е. используя время, для которого местные организаторы экскурсий не составили точной программы.